

Eierskap til data i norsk landbruks- og sjømatnæring

Styringsgruppas oppsummering og forslag til tiltak

Versjon 1.0 – 14. april 2020

Sammendrag

1	INNLEDNING.....	3
1.1	Bakgrunn	3
1.2	Disposisjon	3
2	HOVEDPRINSIPPER FOR EIERSKAP TIL DATA - GRUNNLAG FOR VIDERE ARBEID	4
3	FORSLAG TIL GJENNOMFØRING, ORGANISERING OG FINANSIERING AV TILTAK	5
3.1	Forankring av hovedprinsipper for eierskap til data	5
3.1.1	Utarbeiding av code of conduct for eierskap til data i norsk landbruks- og sjømatnæring.....	5
3.2	Etablering av standardavtaler om eierskap til data mellom bonde/oppdretter og teknologileverandører/IoT-leverandører/fagsystemer.....	6
3.3	Avklaring av det offentliges bruksrett til data knyttet til produksjonsprosesser og produkter i landbruks- og sjømatnæringa	6
3.4	Spesielle tiltak i landbruksnæringa	7
3.4.1	Kartlegging av sentral dataflyt og deling av data i landbruksnæringa	7
3.4.2	Bransjestandard for GDPR	7
3.4.3	Videre utvikling av metodikk og miljø for avklaring av eierskapet til data i landbruket.....	8
3.4.4	Standarder og regime for data management, data quality og sikkerhetsnivå for deling av ulike typer landbruksdata	8
3.4.5	Retningslinjer og forretningsskikk i bransjen for fair play knyttet til deling av data	8
3.5	Tiltak i sjømatnæringa.....	9
3.5.1	Avklare bruk og valg av standarder	9
3.5.2	Retningslinjer for bruk av data i FoU prosjekter	9
3.5.3	Avtaleverk for å tilgjengeliggjøre offentlige data til 3. part.	10
4	VEIEN VIDERE.....	11

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Det er gjennomført et felles prosjekt mellom landbruks- og sjømatnæringa for å klargjøre eierskap til data i næringene på overordnet nivå, samt bidra til å finne metodikk og tiltak for videre arbeid med og mer detaljert avklaring av slikt eierskap.

Prosjektet springer ut av arbeidet med offentlig privat sektorutviling knyttet til digitalisering i de to sektorene (OPS Landbruk og OPS Sjømat). Sjømat Norge, Norges Bondelag, Norsk Landbrukssamvirke, Kjøtt- og fjørfebransjens landsforbund og Landbrukets Dataflyt står bak og har finansiert prosjektet med støtte fra Innovasjon Norge.

Prosjektet er ledet av en styringsgruppe bestående av:

Jon Arne Grøttum, Sjømat Norge (leder)
Henrik Stenwig, Sjømat Norge
Arnstein Tveito, Norges Bondelag
Erland Kjesbu, Landbrukets Dataflyt
Endre Myhr, Kjøtt- og fjørfebransjens landsforbund
Åge Klepp, Norsk Landbrukssamvirke
Edvard Pedersen, Regjeringens forenklingsprosjekt for næringslivet

Arbeidet har vært organisert gjennom Landbrukets Dataflyt som koordinator for oppdraget på vegne av ovenfor nevnte aktører, med Erland Kjesbu som prosjektleder. Oppdrag er videre satt ut til DNV-GL og Pretor Advokat AS, og det vises i den forbindelse til deres rapport (vedlegg 1).

Rapporten blir åpen og det tas sikte på en åpen presentasjon for interesserte private aktører og offentlige etater.

1.2 Disposisjon

Notatet beskriver styringsgruppens oppsummering av resultatene og forslag til prioritering av tiltak for videre arbeid.

Først gis en oversikt over hva styringsgruppa oppfatter bør ligge til grunn som hovedprinsipper knyttet til eierskap til data i forhold til det videre arbeidet på dette området i begge næringene.

Deretter foreslås det tiltak for videre avklaring og forvaltning av eierskap til data, hhv i landbruks- og sjømatnæringa samt tiltak felles for næringene. Dette munner ut i konkrete forslag til oppfølgingsprosjekter.

2 Hovedprinsipper for eierskap til data - grunnlag for videre arbeid

Styringsgruppa mener at prosjektet slår fast at et overordnet prinsipp er at eierskap til data følger de prosesser og produkter som genererer dataene i utgangspunktet, f.eks produksjonsprosessene og produktene innen matproduksjon. Med andre ord tilhører i utgangspunktet dataene de som eier disse produksjonsprosessene og produktene, f.eks bonden og oppdretteren. Dette er også prinsippet i EUs code of conduct for landbruket.

Leverandører av teknologi, fagsystemer, IoT, dataplattformer og andre digitale systemer blir å regne som støttefunksjoner knyttet til ulike produksjonsprosesser.

Offentlig bruk av data blir og på samme måte i de fleste tilfeller en «bi-aktivitet», bl.a. knyttet til tilsyn, støtteordninger og annen forvaltning av mer grunnleggende produksjonsprosesser. Offentlige etater har mao på samme måte som teknologileverandørene i utgangspunktet ikke noe eierskap til dataene knyttet til produksjonsprosessene og produktene. De vil likevel med henvisning til offentlighetsloven og miljøinformasjonsloven ved henvendelse gjøre det meste av innsamlede data tilgjengelig. Myndighetenes begrensning når det gjelder utlevering av informasjon er begrensningene som følger av GDPR og informasjon som er å anse som konkurranse/bedriftssensitiv informasjon for virksomheter.

Sammenhengene i forhold til ulike deler av produksjonsprosessene og innholdet i produktene kan imidlertid være meget komplekse. En rekke underleverandører, kunder, systemer og offentlige etater er en del av eller er koblet til produksjonsprosessene og produktene. Data oppstår, deles og brukes i ulike deler av verdikjedene og i ulike sammenhenger. Dette kan føre til uklarheter knyttet til eierskap og bruksretter, og krever forretningsskikk, avtaler og lovverk for å ha felles oppfatning samt klare retningslinjer og regler knyttet til deling og bruk av data.

Prosjektet viser at eierskapet til data på detaljert nivå ikke er helt klart når det deles og brukes data. Mao kan det være uklart hvem som kan gjøre hva, hvordan og til hvilken tid knyttet til forvaltning, deling og bruk av data. Grensegangen er bl.a. uklar mellom f.eks bonde, oppdretter og industri mot teknologileverandører, samt mellom bonde, oppdretter og industri mot det offentlige. Situasjonen blir og uklar da enkelte aktører definerer eierskapet til data inn i avtaler om bruk av produkter og tjenester, samt knytter dette kommersielt til andre forhold enn f.eks selve dataflyten og prosesseringen av data. Det utvikles raskt ulike forretningsmodeller som også bidrar til et uklart landskap.

Styringsgruppas forslag til videre arbeid bygger i hovedsak på ovenfor nevnte hovedprinsipp med at det er bonde, oppdretter og industrien som i utgangspunktet eier data knyttet til produksjonsprosesser og produkter. Innsatsen videre bør bidra til videre forankring av hovedprinsipper for eierskap til data, videre klargjøring av eierskapet på et mer detaljert nivå og på nye områder. Den bør også bidra til en mer effektiv og hensiktsmessig forvaltning av spesielt bonden, oppdretterens og matindustrien for øvrig sine data.

3 Forslag til gjennomføring, organisering og finansiering av tiltak

3.1 Forankring av hovedprinsipper for eierskap til data

Det er behov for at alle aktører som samhandler med produsenter av landbruks- og sjømatprodukter inntar en fells oppfatning knyttet til hovedprinsipper for eierskap til data i landbruks- og sjømatnæringa. De to biologisk funderte matproduksjonsnæringene har klare fellestrekk, og utfordringer knyttet til eierskap til data. Styringsgruppa foreslår derfor at næringene fortsetter arbeidet med forankring av hovedprinsipper for eierskap til data i fellesskap der dette prosjektet slutter.

Det er naturlig at dette tas med videre inn i arbeidet med OPS Landbruk og OPS Sjømat.

3.1.1 Utarbeiding av code of conduct for eierskap til data i norsk landbruks- og sjømatnæring

Dette prosjektet har hatt relativt bred deltagelse med en rekke private aktører og offentlige etater knyttet til de to næringene. Dette må imidlertid sees på som en start på arbeidet med å klargjøre eierskapet til data i næringene og det trengs videre forankring hos beslutningstakere både i offentlig og privat sektor i næringene. Forankring av hovedprinsippene for eierskap til data vil være avgjørende for i det hele tatt å komme videre for å utnytte de muligheter som ligger i økt verdiskaping og innovasjon i dataøkonomien.

EUs code of conduct for eierskap til data i landbruket er brukt som utgangspunkt for arbeidet i prosjektet. Prosjektrapporten viser for øvrig at det er behov for at det etableres tilsvarende retningslinjer og rammer for eierskap til data i norsk landbruks- og sjømatnæring. Styringsgruppa er litt usikker på om det bør etableres en egen code of conduct for landbruket og en for havbruksnæringa. Gruppa foreslår at dette arbeidet i utgangspunktet legges på et overordnet og prinsipielt nivå og at dette etableres felles for sektorene.

Innhold i tiltaket:

Basert på resultater fra dette prosjektet, utarbeides det for landbruk og sjømat en code of conduct for eierskap til data i landbruks- og sjømatnæringa. En code of conduct bør sette felles mål og ambisjoner knyttet til arbeidet med eierskap til data i de to bransjene samt bidra til overordnet rolleavklaring og arbeidsfordeling knyttet til forvaltningen av eierskap til data. Dette arbeidet kan skje parallelt med at det settes i gang enkeltprosjekter knyttet til bl.a. bransjestandardisering i næringene enkeltvis.

3.2 Etablering av standardavtaler om eierskap til data mellom bonde/oppdretter og teknologileverandører/IoT-leverandører/fagsystemer

Drøftingene i workshopene og rapporten fra DNV-GL/Pretor Advokat peker på behovet for etablering av standardavtaler mellom bonde/oppdretter og teknologi- og systemleverandører. Dette er avtaler som bør tydeliggjøre og sikre eierskapet til data som utveksles mellom partene når bonde/oppdretter kjøper og/eller leier av tjenester fra IoT-, fagsystem og andre teknologileverandører.

De overordnede og prinsipielle problemstillingene er trolig relativt like i landbruks- og havbruksproduksjon. Det kan være både rasjonelt samt kan gi mer legitimitet hvis det etableres felles standarder på dette for næringene.

Innhold i tiltaket;

Utvikle og formidle standardavtaler for kjøp av produkter og leie av ulike tjenester innen IoT, IKT-fagsystemer og annen teknologi til bruk i produksjon av landbruks- og sjømatprodukter. Code of conduct for eierskap til data i næringene danner prinsipielt grunnlag for utviklingen av standardavtaler.

3.3 Avklaring av det offentliges bruksrett til data knyttet til produksjonsprosesser og produkter i landbruks- og sjømatnæringa

Lovverket hjemler i stor grad det offentliges tilgang til data fra næringslivet. Det er imidlertid noe uklarerhet knyttet til hvordan det offentlige kan bruke og formidle data som samles inn i relasjon til bl.a. personvern- og konkurransehensyn. Samtidig er det ønske fra næringene om at data som samles inn til offentlig bruk gjør dette ut fra prinsipper om once only (registrering en gang for deretter gjenbruk) og ut fra data som allerede ut fra kommersielle hensyn deles i næringslivet (gjenbruk av data bl.a. for å unngå nye datastrømmer etc). Bruk av ny teknologi og effektivisering av datastrømmene fra næringslivet til det offentlige gir derfor både utfordringer og muligheter knyttet til annen bruk av dataene. Hvilket rettigheter knyttet til det offentlige sitt eierskap og bruk av data som gavner næringslivet og samfunnet er sentralt.

Innhold i tiltaket;

Avklaring av muligheter for økt verdiskaping, innovasjon og modernisering av offentlige tjenester basert på riktig tilgang på data, samt begrensninger knyttet til bruk av data fra næringene i forhold til bl.a. personvern, konkurransemessige forhold etc. Arbeidet bør og se nærmere på hvordan dataflyten mellom næringene og det offentlige kan gjennomføres så rasjonell, sikker og kvalitativt godt som mulig basert på en god arbeidsdeling mellom næringsaktørene, bransjeløsninger, offentlig infrastruktur for datainnsamling og offentlige etater. Forslag til en datamodell og målarkitektur for samhandlingen mellom offentlig og privat sektor i de to næringene kan bli et viktig produkt av utredningen.

3.4 Spesielle tiltak i landbruksnæringa

3.4.1 Kartlegging av sentral dataflyt og deling av data i landbruksnæringa

Landskapet knyttet til dataflyt og deling av data i landbruket er komplekst og til dels omfattende. Store mengder data genereres, deles og brukes på ulike nivå, i ulike deler av verdikjedene og av ulike aktører, både offentlige og private. Gjennomføringen av 3 workshop's på 3 områder gir bare en del av bilde på dagens dataflyt og mye ligger begravet i detaljene knyttet til det å definere eierskap til data. Det er behov for en nærmere kartlegging av hvilke data som genereres, deles og brukes samt under hvilke avtaleverk dette foregår i dag. DNV-GL og Pretor Advokat har og foreslått egne metoder for å kartlegge og definere eierskapet til data på nye områder. En slik kartlegging kan gjøres meget overordnet felles i bransjen, men må videre tas fra sak til sak på nye områder og ned i detaljene.

Innhold:

Overordnet kartlegging av dataflyten i landbruket og dagens avtaleverk knyttet til generering, deling og bruk av data, spesielt mellom bonden, leverandør- og foredlingsindustri, finans og forsikring, andre samarbeidspartnere, maskin-/teknologi-/IoT-/fagsystemleverandører, forskning og forvaltning. Enkel beskrivelse av dataverdikjedene. Oversikt over sentrale standarder og infrastruktur for deling av data. Hvilke typer data generes, deles og brukes av hvilke type aktører (roller), til hvilke formål etc. Kartleggingen bør og inkludere en vurdering av avtaleverk og om dagens avtaleverk bør videreutvikles, f.eks med tillegg av standardavtaler/-appendix knyttet til klargjøring av eierskapet til data, jf kap 3.2.

Kartleggingsarbeidet blir og viktig input til andre tiltak og prosjekter i OPS Landbruk samt andre tiltak knyttet til avklaringen av eierskap til data, f.eks også pkt 3.4.2, 3.4.3 og 3.4.5.

3.4.2 Bransjestandard for GDPR

GDPR ble innført 1. juni 2018. I og med at det er en meget stor andel enkeltpersonsforetak i landbruket kommer regelverket til anvendelse for en rekke data i landbruket, spesielt data knyttet til enkeltpersonsforetakene. Eierskapsutredningen viser at regelverket praktiseres noe ulikt innad i landbruksnæringa. Det er uklarheter knyttet til hvilke data som er persondata og hvordan data bør forvaltes ut fra regelverket. Datatilsynet kan godkjenne bransjestandarder for GDPR. Det er et stort behov for å få utviklet og godkjent en bransjestandard for GDPR i landbruket slik at regelverket kan praktiseres likt. Dette er spesielt viktig for alle private aktører og offentlige etater som samhandler og utveksler data med bonden. Bonden har og stort behov for å bli behandlet likt av både offentlige og private samarbeidspartnere.

Innhold;

Et eget prosjekt for å utvikle en bransjestandard for GDPR i landbruket, få forankret denne hos private aktører og offentlige etater som samhandler og utveksler data med bonden og få godkjent bransjestandarden hos Datatilsynet.

3.4.3 Videre utvikling av metodikk og miljø for avklaring av eierskapet til data i landbruket

Metodikken foreslått i eierskapsutredningen av DNV-GL kan f.eks prøves ut på 3-4 case for å klargjøre eierskapet til data innenfor definerte case. Dette kan være med på å videreutvikle metodikken samt danne grunnlaget for etableringen av et nøytralt miljø for avklaring av eierskap til data i landbruket. Utviklingen av et slikt miljø kan og gi grunnlag for å ta med både metodikk og miljø for å «løse oppdrag» på dette området internasjonalt. Både faglige, tekniske, organisatoriske og juridiske problemstillinger vil og kunne overføres internasjonalt.

Innhold:

Velge ut 3-4 case for å prøve ut metodikken knyttet til klargjøring av eierskap til data i landbruket. Sette sammen et «fagmiljø» med både landbruksfaglig, teknisk og juridisk kompetanse for å analysere konkrete case basert på foreslått metodikk i eierskapsutredningen. Formål om å videreutvikle metodikk og etablere et miljø som kan ta oppdrag på området nasjonalt og internasjonalt.

3.4.4 Standarder og regime for data management, data quality og sikkerhetsnivå for deling av ulike typer landbruksdata

Det deles landbruksdata i gjennom ulike kanaler, både offentlige og private. Klargjøring av hvilke data som er persondata (GDPR), jf pkt 3.4.2, vil bidra til en mer ensrettet og sikker deling av ulike data. Det vil videre være behov for videre klargjøring av hvilke sikkerhetsnivå ulike typer data krever ved deling. Det kan og være behov for mer standardisert data management og data quality når samme type data deles via ulike kanaler. Videre bør landbruksnæringa samle seg om felles ansvars- og beslutningsmodell, prosess- og verktøystøtte for koordinert deling og forvaltning av eierskap til data. Dette er påpekt i rapporten fra DNV-GL og Pretor Advokat.

Innhold:

Når prosjektet som skal bidra til kartlegging av dataflyt og deling av data i landbruket er ferdig (jf pkt 3.4.1) kan en gå videre med standardisering knyttet til data management, data quality, sikkerhet ved deling av data samt klarlegging av ansvars og beslutningsmodeller. Kartleggingen vil trolig og avklare nærmere behov knyttet til dette. Dette kan være generelle standarder knyttet til hovedtyper av data i landbruket eller på mer spesifikke områder.

3.4.5 Retningslinjer og forretningskikk i bransjen for fair play knyttet til deling av data

Det er behov for avklaring av hovedprinsipper for deling i av data i landbruket. Dette vil bli gjort gjennom felles samarbeid med sjømatnæringa, jf pkt 3.1. Det vil likevel være behov for en egen prosess på dette i landbruksnæringa parallelt med samarbeidet med sjømatnæringa. Historisk har data blitt delt i landbruket mellom bondens organisasjoner basert på tillit og generelt knyttet til bondenytte. Aktører begynner imidlertid å posisjonere seg i forhold til eierskap til data og utvikler i økende grad forretning på innsamling,

bearbeiding og presentasjon av data i seg selv, og ikke bare basert på eksisterende produksjonsprosesser. Dette utfordrer den tillitsbaserte delingskulturen som har vært. Det er behov for en debatt om hovedprinsipper for hvordan deling av data skal skje framover. Tiltaket ligger tett opp mot tiltak for forankring av hovedprinsipper for deling av data, pkt 3.1.

Innhold:

Det bør utarbeides en «debatt-pakke» med sentrale problemstillinger som drøftes i ulike fora, evt med felles innledere i ulike fora. F.eks innledninger fra koordineringsgruppa i OPS Landbruk. Drøfting av sentrale problemstillinger i ulike fora og på ulike arenaer; toppledergruppa og koordineringsgruppa OPS Landbruk, eiermøte, styre og brukerråd Landbrukets Dataflyt, styre i Norsk Landbrukssamvirke, ulike organ og styret i Norges Bondelag, styret i Kjøtt- og Fjørfebransjens Landsforbund, eget seminar.

3.5 Tiltak i sjømatnæringa

3.5.1 Avklare bruk og valg av standarder

Det benyttes i dag en rekke it-standarder/plattformer som overlapper i tematikk og omfang. Ulik bruk av standarder vil kunne være til hinder for at data kan brukes på tvers av ulike systemer, og at innsamlet data fra ulike systemer kan aggregeres. Eksempelvis vil sporbarhetssystemer avhenge av det brukes ensartet benevnelse for fiskegrupper, og dokumentasjon av regionale svinntall forutsetter at samme benevnelse og inndeling for svin benyttes. Ulik bruk av standarder vil kunne bli brukt aktivt for å hindre konkurranse mellom ulike systemleverandører fordi dette vil hindre at historiske data vil kunne overføres til et nye systemer. Det vil derfor være et behov for å avklare hvem som bør definere hvilke standarder, som skal være næringens foretrukne standard, for å sikre at data kan brukes på tvers av ulike teknologier og systemer.

Innhold:

OPS Sjømat bør utarbeide en anbefaling for hvordan prosessene for utvikling av standard bør foregå, og hvem som skal være ansvarlig for gjennomføring av disse prosessene. Det er en forutsetning at dette ikke vil være i strid med konkurranselovens bestemmelser relatert til ulike kommersielle leverandører av systemer, utstyr m.m.

3.5.2 Retningslinjer for bruk av data i FoU prosjekter

Det vil være en interesse for bruk av næringens data i ulike FoU prosjekter. Normalt vil det være et ønske om data med en høy detaljeringsgrad, og derfor data som selskaper ikke ønsker skal komme på avveie. Tilgang til detaljerte data for et gitt prosjekt vil normalt kun være nødvendig i prosjektperioden, men FoU institusjoner vil kunne ha en egeninteresse for å beholde rådata også etter at prosjektet er avsluttet. For å legge til rette for at FoU institusjoner skal få tilgang til detaljerte rådata fra næringsaktører, vil det være avgjørende at bruk av data under og etter prosjektperioden avklares. Det vil derfor være behov for å etablere en beste praksis og avtaleverk for bruk av data fra enkelteselskap.

Innhold:

Det gjennomføres en juridisk vurdering av eierskap til denne type data i lys av code of conduct (se over) og hvilke avgrensninger som bør ligge i bruke av data fra enkelt selskap i FoU prosjekter. Med bakgrunn i denne utredning utarbeides det en mal for avtaleverk mellom dataeier og FoU institusjon

3.5.3 Avtaleverk for å tilgjengeliggjøre offentlige data til 3. part.

I pkt 3.3 om «Utredning av det offentliges bruksrett til data knyttet til produksjonsprosesser og produkter i landbruks- og sjømatnæringa» vises det til at offentlig innsamlede data kan gjenbrukes av 3. part ut fra prinsippet «once only» . Hvis det legges til rette for denne type videreformidling av offentlig innsamlede data, som ellers ikke er offentlig tilgjengelig, til 3. part vil det være behov for å ha et avtaleverk som regulerer denne tilgangen. Landbruket har gjort mye på dette i forbindelse tilskuddsdata, og erfaringene fra dette arbeidet vil være et viktig utgangspunkt for denne avklaringen. utfordringene er særlig knyttet til bruk og kobling av offentlig innsamlede data mellom ulike 3.parter

Innhold:

Det gjennomføres en juridisk utredning for hvordan data kan tilgjengeliggjøres hos 3. part, eierskap til disse dataene og hvilke avgrensninger som bør ligge hos 3. part i bruk av data fra enkelt selskap. Med bakgrunn i denne utredning utarbeides det en mal for avtaleverk mellom dataeier, forvaltning og 3. part.

4 Veien videre

Dette notatet behandles i første omgang som «Styringsgruppen for eierskapsutredning av data» sine innspill til toppledergruppene i OPS Landbruk og OPS Sjømat.

Toppledergruppene tar stilling til anbefaling og prioritering av tiltak sektorvis.

Operativt apparat i OPS Landbruk og OPS Sjømat tar arbeidet videre sektorvis.

Felles styringsgruppe knyttet til eierskap til data i begge OPS'ene tar tak i fellesoppgaver og sikrer koordinering mellom sektorene.